

ЛПРИКА ІВАНА АНДРУСЯКА:
ЕВОЛЮЦІЯ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ

У статті розглянуто творчість одного з представників сучасного покоління поетів Івана Андруссяка. Показано еволюцію художньо-естетичних поглядів митця, особливості його поетичного стилю та змістового наповнення творів.

Ключові слова: світоглядна концепція, художній стиль, мовні засоби, змістове наповнення, ідейно-тематичне спрямування.

В статье рассматривается творчество одного из представителей современного поколения поэтов Ивана Андруссяка. Показана эволюция художественно-эстетических взглядов писателя, особенности его поэтического стиля и содержательного наполнения произведений.

Ключевые слова: мировоззренческая концепция, художественный стиль, языковые средства, содержательное наполнение, идейно-тематическая направленность.

The article concerns creativity value of one of the brightest representatives of the contemporary artistic generation Ivan Andrusiak. It has been shown the author's evolution of artistic and aesthetic views, the peculiar features of his poetic style and works' semantic intention.

Key words: philosophical concept, artistic style, linguistic means, semantic intention, ideological and thematic character.

Початок 90-х рр. ХХ ст. позначений важливими історичними подіями, які докорінно змінили соціально-політичний устрій країни, зумовили глибокі якісні перетворення в усіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, побутовій, духовно-культурній, зокрема вплинули на систему художньо-естетичних цінностей та ідеалів у цілому. Мистецтво є художньо-образним відтворенням дійсного і уявного. Саме під впливом дійсності формуються нові цінності, нові ідеї, змінюється ставлення до навколишньої реальності. Незаперечним є той факт, що в усі часи на творчість письменників суттєво впливали зовнішні обставини та позалітературні чинники, які «переносять» твори в конкретне культурне середовище, пристосовують до нього, насичують їх актуальними оцінками й змістом, впливають на вибір певної тематики творів, спосіб моделювання образу світу, мови, типу героя, сюжету та жанрових форм [1: 10].

У цей час в українську літературу приходять нові митці та виникають літературні угруповання. Серед них чільне місце посідає «Нова дегенерація» (1992), яка, на думку Євгена Барана, «відіграла вирішальну роль у формуванні творчого обличчя покоління дев'яностих, ...покоління, яке заперечувало традиції псевдоромантики з її псевдогероями і псевдо-патріотичним пафосом» [2: 214].

Іван Ципердюк, один із учасників «Нової дегенерації», розкриваючи історію виникнення назви цього угруповання та його світоглядну концепцію, зазначає, що «дегенерації» не хотіли «сміятися, творити літературний кіч, живучи в країні абсурду, жорстокої

іронії теж не відбулося – це було б надто м'яко. Обрано і оформлено в певну естетичну платформу було дещо інше – зображення трагізму, розпачу аж до душевного зламу і була прибрано така епітажно-драгівлива, саркастична назва» [3: 12]. Однак члени угруповання намагалися відобразити у своїх текстах «дегенеративність»... не власну – в сенсі виставлення себе на потіху юрбі, нібито персонажів такої собі «кунсткамери», – а, як видимий дисонанс до нашої напруги традиційності, констатувати «дегенеративність» світу – такого, яким його передчували тоді» [3: 12].

До цього літературного осередку належав яскравий і неординарний майстер слова кінця ХХ – початку ХХІ ст., поет, прозаїк, перекладач та літературний критик Іван Андрусяк. Він є автором численних поетичних збірок: «Депресивний синдром», «Отруєння голосом», «Дерева і води», «Неможливості мови» та ін.; книги прози «Вургун», низки літературно-критичних статей «Літпроцесія» та «Латання німбів»; збірки есе «Дуби та леви», а також багатьох перекладів, книжок для дітей тощо.

Івана Андрусяка можна віднести до тих письменників, літературна діяльність яких, за твердженням А.Дністрового, відзначається активністю, тому його «повинно переслідувати почуття творчої еволюції, яка б непомітно змінювала манеру письма, виявляла інші приховані грані літературного хисту...» [4]. Цілком погоджуємося з думкою дослідника щодо поділу творчості Івана Андрусяка на три періоди: «дегенераційний», імперативний та умиротворений [4], кожен з яких має свої визначальні риси.

Однією з домінантних ознак поетичної творчості Івана Андрусяка є її герметичний характер, про що свідчить зізнання самого письменника: «Я поет-герметик» [5]. Г.-І.Гадамер свого часу зазначав, що в час масової комунікації стає очевидний «...герметичний характер лірики», оскільки «яким іншим способом можна вивільнити слово з потоків інформації? Як іще воно може сконцентруватися на собі, якщо не шляхом відчуження від надміру звичних мовленнєвих закономірностей?» [6: 123].

Герметичність поезії Івана Андрусяка виявляється передусім в оригінальній мовній організації текстів, а саме: домінування верлібру як поетичної форми ритмічної організації твору, порушення граматичних норм, здебільшого на синтаксичному та пунктуаційному рівнях, наявність творів без назв. Зокрема, поет часто свідомо уникає розділових знаків, залишаючи за читачем право робити це самостійно, відповідно до індивідуального сприйняття. Крім того, до таких ознак належать символіка та складна метафоричність, гра семантичної структурою слова, що зумовлює неоднозначне прочитання й інтерпретацію поезії митця, яку Юрій Андрухович називає «елітарною», насиченою знаками, символами, алюзіями [7].

Уже з появою перших поетичних творів Івана Андрусяка почали називати «ліриком від природи», яким «зачитувалися» станіславівські студентки [8: 9]. Рядки його ранньої лірики вражають читачів передусім надзвичайною ніжністю, проникливістю, мелодійністю та емоційною насиченістю, які вербалізуються в поетичній мові через різноманітні індивідуально-авторські тропи та художні засоби (епітети, порівняння, анафори, антоніми тощо):

*Панночко з блакитними очима,
панночко з блакитними сльозами,
як мені хотілося навчитись
бути з вами і не бути з вами.*

*Як мені хотілося, повірте,
на вітрах проворно пелехатих
і вдихати вас, немов повітря,
і, немов повітря, видихати* [9: 33].

Унаслідок соціально-політичних змін 90-х років ХХ ст. відбувається переоцінка творчих пріоритетів, звільнення від політичної заангажованості, загострення уваги на проблемі людини та її існування. Роксана Харчук справедливо зазначає, що поетів-дев'ятдесятників «цікавлять не так глобальні проблеми, не дух історії, не маси, а найменший фрагмент екзистенції – особа» [10: 6].

Назви перших збірок Івана Андрусяка – «Депресивний синдром» (1992) та «Отруєння голосом» (1996) – вказують на розчарування, тужливий настрій, несприйняття оточення. Ось як поет моделює сучасний йому світ: «покірно ніби пан позеленіє дар / немови – просторінь тернинами обросла / у схилі віровчень переростають кросна / в торговий ряд життя чи попруга базар» [9: 24]. При цьому автор наголошує, що такі суспільні настрої вбивають відчуття насолоди життям: «на гребені життя не знайдеш насолоди» [9: 35].

У збірці «Депресивний синдром» Іван Андрусяк порушує проблему особистих внутрішніх конфліктів. Так, у поезії «ідеш і бачиш...» поет зазначає: «Я винен у тому що я не подібен на себе». За допомогою такої гри слів митець прагне показати ті зміни, які відбулися в його творчості під впливом суспільних перетворень, зокрема трансформацію тематичної наповненості своїх віршів. У цьому контексті слушно навести думку З.Фрейда, який у структурній концепції психіки людини вирізняв три складові: «Воно», яке закладене генетично; «Я», що є посередником між «Воно» та зовнішнім світом; і «Над-Я» як внутрішню совість індивіда, що перебувають у тісному взаємозв'язку і водночас у стані конфлікту [11].

Ліричний герой творів Івана Андрусяка розчарований і щодо самої літератури, оскільки всі попередні ідеали виявилися несправжніми: «література мить література ртуть / тут навіть очі сплять тут навіть орди мруть / відвідайте цей храм тут вичавлять роботу» [9: 25]; «Проводирі великого Сліпця / на попелі Великої Руїни. / Тремтять побожно зігнути коліна, / слізьми бандур ілюзії дзюрчать» [12: 26]. Тому автор покладає великі надії на нове покоління письменників, які прийшли в літературу з наміром змінити її: «ми не маски ми стигми тих масок що вже відійшли / ми не стіни ми стогін імен що об стіни розлуцнені / ідемо до людей у вінках недоспілих олив / у простертих долонях несемо гріхи як обрушини / ми останні предтечі в країні вчорашніх богів / ми останні предтечі великого царства диявола» [9: 15]. Поет не випадково послуговується займенником «ми» замість «я», що дає йому змогу висловлюватися від імені усіх письменників-дев'ятдесятників.

Хаотичність та абсурд людського існування у час великих змін та переоцінювання моральних цінностей митець розглядає крізь призму суперечливого ставлення до Бога, Божественних істин, заповідей: «живемо під чортом неначе під Богом / і вправно жонглюєм словами / в яких від глибин від прасуті святого / немає ні грама» [9: 19]. У першій збірці автор звертається до Всевишнього, шукаючи в нього підтримки: «де Ти Господи», однак відповіді не отримує. Натомість згодом ліричний герой знаходить порозуміння з Богом: «Говорить Бог: Прости мені, Іване, / прости мені за те, що я мовчав» [12: 18].

У ранніх збірках поет також веде мову про самотність як стан, характерний не лише для його душі, а й для всього сучасного йому суспільства: «витаю з арфи мертвяка / ніби не відлучений – а всує: / самота як пещена донька / знову десь під серцем капризує» [12: 17].

З часом поетична творчість Івана Андрусяка зазнає певних змін: автор часто звертається до світу природи, з якого черпає духовну енергетику; у ліричного героя з'являється віра в Бога; вірші набувають більшого філософського звучання; поет використовує міфічні, античні та біблійні теми, мотиви, сюжети та образи: «прощання смислу – вирок і пророцтво/ словам не доторкнутися до слів / допоки губи вимочивши оцтом / не заговориш: істина – в землі» [5: 24]; «дмухаєш на метелика / щоб не обпектися бо якщо є метелик / то поблизу має бути вогонь і якщо є камінь / то поблизу має бути сізіф / помішаний на цьому камені» [5: 41].

У збірці «Дерева і води» (2002) автор прагне досягнути через образи природи складні онтологічні проблеми. Звертаючись до багатозначних образів ріки та води, Іван Андрусяк перепадає плинність часу: «за дощами і димом / як безодня тонка / разом з нами ітиме кучерява ріка» [5: 10]; неможливість повернення назад: «ти знаєш дерева і води / не вернуться вже ніколи» [5: 12].

У цій же поетичній збірці автор відображає сучасну дійсність, сповнену суперечностей і примарності сподівань: «вартовими земля засіяна / за хрестами вола і степ / україною світло-синьою / небо визбиране цвіте / ополченці виходять хмарами / замикаючи гирла вод / ми не віримо ми не маримо / ми самі собі цей народ» [5: 30].

Леонід Ушкалов, аналізуючи творчість Івана Андрусяка, стверджує, що його «Дерева і води» «...народжені під знаком перемін» [13].

Остання поетична збірка Івана Андрусяка «Неможливості мови» (2011) структурно поділяється на два розділи: «Неможливості мови» та «Мова неможливості». Вона привертає увагу читачів своєю «прозорістю», піднесеним настроєм, зверненням до біблійно-євангельських мотивів, спробами осмислення гострих проблем сучасності, оригінальним сприйняттям світу природи та експериментами з мовою, зокрема: своєрідним фонетичним принципом письма, використанням звуконаслідувань, повторів, символів, авторських метафор тощо («цюрли-цінь / ціть-ціть / цвітця / і знову: / ціть-ціть ціть ціть-ціть / цюррр» [14: 7], «непересилуй / собісамому / місивасилю / неси солому / чогосьтасила / солонувата / місивасилю / глинаневата») [14: 37]. Не можна не погодитися з думкою В.Виноградова, який стверджував, що «...у стилі письменника, відповідно до його художніх засобів, внутрішньо пов'язані й естетично виправдані всі використані художні мовні засоби» [15]. Іван Андрусяк, як і інші сучасні письменники, відчуваючи плинність часу і змінність буття, пропонує свої мовні експерименти, епатажні новації, мета яких – самореалізація у слові, ствердження себе, своєї інакшості та неповторності.

Отже, зважаючи на все вищесказане, можна зробити висновок, що поет у своїх художніх творах щоразу постає перед читацькою аудиторією в різних образах і настроях – від депресивно-тужливого до емоційно-піднесеного. З кожною наступною збіркою змінюються мовні засоби, якими оперує митець, змістове наповнення поезій, характер відтворення дійсності. У віршах Івана Андрусяка знайшли відображення суперечності сучасної доби, які зумовили змінність авторського світогляду та художнього стилю поета, вплинули на еволюцію його творчих поглядів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Література. Теорія. Методологія: [упорядкув. і наук. редакція Данути Уліцької]. – К.: Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 543с.
2. Баран Є. Українська поезія 90-х років ХХ ст.: контекст «Нової дегенерації» / Євген Баран // Літературознавство. Прикарпатський вісник НТШ. Слово. – 2010. – №2.
3. Ципердюк І. «Нова дегенерація»: невдалі спроби тотальної втечі / Іван Ципердюк // Сучасність. – 1996. – №3 – 4. – С. 12 – 14.
4. Дністровий А. Іменем еволюції [Електронний ресурс] / Анатолій Дністровий. – Режим доступу: dyskurs.narod.ru/
5. Андрусяк І. Дерева і води. Серія «Агс poetika» / Іван Андрусяк. – Харків: Акта, 2002.
6. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика / Г.-Г Гадамер // Вибрані твори; пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001. – 288 с.
7. «Нова дегенерація» / Юрій Андрухович // Нова дегенерація. – Івано-Франківськ: Перевал, 1992.
8. Процюк С. Лірик, котрий «не подібне на себе» / Степан Процюк // Лицарі стилосу і кав'ярень. Есеї про дев'яноститників. – К.: Смолоскип, 1996. – 145 с.
9. Андрусяк І. Депресивний синдром / Іван Андрусяк. – Івано-Франківськ: Перевал, 1992.
10. Харчук Р. Покоління постепохи / Роксана Харчук // Дивослово. – 1998. – №1. – С. 6 – 12.
11. Фрейд З. Вступ до психоаналізу [Електронний ресурс] / Зігмунд Фрейд. – Режим доступу: pidruchniki.ws/.../sigmund_freyd_vstup_psihoanalizu
12. Андрусяк І. Отруєння голосом [Електронний ресурс] // Іван Андрусяк. – Режим доступу: www.poetryclub.com.ua/mets_poem.php?..
13. Ушкалов Л. Солілоквії про дерева та води [Електронний ресурс] / Леонід Ушкалов. – Режим доступу: dyskurs.narod.ru/
14. Андрусяк І. Неможливості мови / Іван Андрусяк. – К., 2011. – 151.
15. Виноградов В. Язык художественного произведения [Электронный ресурс] / В.Виноградов. – Режим доступа: danefae.org/lib/vvv/ojax/iii.htm